

Ks. prof. dr hab. Ireneusz Celary,
Wydział Teologiczny
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr. lic. Andreja Skomoroszko pt. *Ewangelizacyjny wymiar liturgii prawosławnej*, przygotowanej na seminarium z teologii pastoralnej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Ryszarda Hajduka CSsR (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Teologii, Instytut Nauk Teologicznych), Olsztyn 2024, ss. 221.

Niniejsza recenzja zawiera następujące części:

1. Ocena tematu rozprawy.
2. Problem i cel.
3. Baza źródłowa i metoda pracy.
4. Struktura i wartość merytoryczna pracy.
5. Ocena formalna rozprawy.
6. Pytania do Autora rozprawy.
7. Wniosek końcowy.

1. Ocena tematu rozprawy

Rozłam w Kościele, dokonany w XI wieku w klimacie sporów doktrynalnych i rażącego deficytu w rozumieniu istoty i misji Kościoła przez ówczesnych, znaczących, hierarchów, jest ciągle bolesną raną na Mistycznym Ciele Chrystusa. Od 1054 roku istniały dwie wspólnoty eklezjalne: katolicka i prawosławna. Dramatyczną pieczęcią tego podziału były wzajemne ekskomuniki. Zostały one odwołane dopiero w 1965 roku. Ten doniosły akt miał miejsce podczas spotkania w Jerozolimie papieża Pawła VI i prawosławnego patriarchy Atenagorasa z Konstantynopola.

Były podejmowane próby zjednoczenia rozdzielonych wyznawców Chrystusa. Unia lyońska (1274) i unia florencka (1439) okazały się nieskuteczne. Natomiast unia brzeska z 1596 roku była skuteczna. Na terenie

Rzeczypospolitej Obojga Narodów biskupi prawosławni z metropolii kijowskiej wraz ze swymi wiernymi przyjęli prawdy wiary katolickiej i uznali zwierzchnictwo papieża nad swymi diecezjami. Pozostali w swojej wschodniej tradycji liturgicznej i kościelnej. Powstał Kościół unicki.

Po Soborze watykańskim II (1962-1965), zwłaszcza od 1980 roku, Cerkiew prawosławna i Kościół katolicki prowadzą dialog teologiczny. Nie przywrócono jednak jedności eucharystycznej. Teologia katolicka i apofatyczna teologia prawosławna otaczają najgłębszym szacunkiem Pismo Święte oraz sakramenty święte. W klimacie własnej teologii i duszpasterskiej *praxis*, realizują te wspólnoty kościelne misję ewangelizacyjną i misję uświęcenia.

Tej problematyce jest poświęcona recenzowana praca doktorska **ks. mgr. lic. Andreja Skomoroszko**. Jej tytuł *Ewangelizacyjny wymiar liturgii prawosławnej* wyraźnie koresponduje z katolickim rozumieniem istoty i form działań ewangelizacyjnych Kościoła. Zostały one przypomniane przez papieża Jana Pawła II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* (17.04.2003). Papież podkreślił, że między liturgią a ewangelizacją zachodzi ścisła relacja. Natomiast źródłem i szczytem całej ewangelizacji jest Eucharystia (por. EdE 22). W Eucharystii bowiem najpełniej na ziemi urzeczywistnia się zjednoczenie człowieka z paschalnym Chrystusem. Dokonuje się ono osobowo na sposób sakramentalny. Do tego zjednoczenia przygotowuje człowieka ewangelizacja.

Kościół głosząc Ewangelię Chrystusa wzbudza i ożywia wiarę w ludziach ochrzczonych. Oni bowiem w sakramencie powtórnych narodzin otrzymali zadatek wiary, cnotę wiary. Natomiast ludzie nieochrzczeni wiarę uzyskują dzięki ewangelizacji prowadzonej przez Kościół. „Wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś, co się słyszy, jest słowo Chrystusa” (Rz 10,10). Wiara jest dynamiczna ze swej natury. Ona prowadzi ludzi wierzących do sakramentów świętych, zatem do liturgii. Ta zaś jest miejscem i sposobem doświadczania w wierze zbawczej obecności zmartwychwstałego Chrystusa. Jest ona także uprzywilejowanym miejscem proklamacji orędzia zbawienia. Dlatego nie wolno traktować liturgii w procesie ewangelizacji jedynie narzędziowo a tym bardziej utylitarnie. Liturgia jest celem procesu ewangelizacyjnego. W liturgii, która domaga się wiary i tę wiarę pogłębia i ożywia, dokonuje się zjednoczenie z Chrystusem przez Jego łaskę, a w Eucharystii przez osobowe spotkanie z paschalnym Zbawicielem.

Autor recenzowanej dysertacji ma pełną świadomość, że liturgia w procesie ewangelizacji jest szczególnym narzędziem ewangelizacji, będąc jednocześnie jej celem. Ewangelizacja musi być zbudowana na liturgii, a zwłaszcza na

Eucharystii. Liturgia, której istotę określił Chrystus a Kościół wyraża ją w formach obrzędowych, określonych w księgach liturgicznych, ma swoją wewnętrzną ewangelizacyjną moc. Samowolne ingerowanie w obrzędowość liturgiczną osłabia tę moc a nawet ją niszczy. Liturgia celebrowana w dyscyplinie wiary, zatem zgodnie z normami określonymi przez Kościół, ożywia jego potencjał ewangelizacyjny mocą Ducha Świętego. To Jego mocą, wyrażoną w liturgicznej epiklezie, Chrystus uobecnia w sposób sakramentalny swoje czyny zbawcze.

Ks. Andrej Skoromoszko we wstępie swojej rozprawy doktorskiej mocno zaznaczył, że w prawosławiu liturgia zajmuje istotne miejsce w życiu Cerkwi. Stanowi też centralny element jej misji ewangelizacyjnej (s. 11). Autor stwierdza, że: „Liturgia pełni fundamentalną funkcję w życiu Kościoła prawosławnego, będąc nie tylko punktem kulminacyjnym życia wspólnoty, ale także głównym źródłem doświadczenia wiary dla wiernych, których zadaniem jest dawać świadectwo Ewangelii i przyczyniać się do przemiany rzeczywistości w królestwo Boże” (s. 12).

Temat rozprawy wpisuje się w szereg opracowań poświęconych podobnym zagadnieniom. Ich autorzy najczęściej zwracają uwagę na sam akt szerzenia Ewangelii, lub na rolę liturgii w życiu prawosławnego chrześcijanina. Analizują też różne aspekty ewangelizacji w prawosławiu, odwołując się zarówno do teologii, jak i do praktyki liturgicznej. Niniejsza dysertacja jest refleksją w obszarze badań teologii pastoralnej. Jej celem jest ukazanie liturgii jako metody i jednocześnie celu misji ewangelizacyjnej Cerkwi prawosławnej. W tej refleksji jest obecne katolickie podejście do ewangelizacji. Jest ono podobne, ponieważ pierwszorzędnym i naturalnym posłannictwem Chrystusowego Kościoła, także po rozłamie wśród chrześcijan, jest głoszenie Ewangelii „wszelkiemu stworzeniu” (ss. 16-17).

Doktorant podjął się tematu, który dotychczas nie został opracowany w tak systematyczny, obszerny i udokumentowany sposób. A jest to problem aktualny i bardzo przydatny do zrozumienia prawosławnej koncepcji ewangelizacji oraz jej praktycznej realizacji w życiu Cerkwi. Zajęcie się tym zagadnieniem uznaję ze wszech miar za zasadne, ponieważ pozwala nam ono lepiej odkryć potencjał misyjny liturgii prawosławnej w kontekście współczesnych wyzwań społecznych i kulturowych oraz otworzyć się na duchowe bogactwo chrześcijańskiego Wschodu. Ks. Skomoroszko jest przekonany, że owoc jego badań może również ubogacić doświadczenie wiary katolików, także innych chrześcijan (s. 17).

Wybór tematu rozprawy jest przekonujący. Autorowi wypada pogratulować trafnego wyboru tak ważnej i aktualnej tematyki badawczej.

2. Problem i cel rozprawy

Podobnie jak temat rozprawy, tak i problematyka podjętych badań została przez Autora dysertacji określona poprawnie. Stanowi ona ważne i twórcze, w obszarze naukowych poszukiwań, zagadnienie, domagające się kompetentnego opracowania. We wstępie pracy ks. Skomoroszko wskazał, że: „Celem rozprawy [jest] poszukiwanie impulsów prowadzących do ożywienia zapału ewangelizacyjnego wśród wyznawców Chrystusa oraz odkrywanie punktów wspólnych w dążeniu do kontynuacji Jego dzieła zbawienia w świecie, łączących chrześcijan Wschodu i Zachodu. Chociaż przedmiotem badania jest teologia i praktyka prawosławna, postrzegane są one z perspektywy katolickiej i prezentowane z myślą o wzbogaceniu katolickiego podejścia do dzieła ewangelizacji” (s. 13). W zakończeniu zaś odnotował, że: „Głównym celem poznawczym rozprawy było zaprezentowanie znaczenia liturgii w posłudze ewangelizacji prowadzonej przez Kościół prawosławny. Cel ten został osiągnięty przez ukazanie jej ewangelizacyjnej roli, wyrażającej się w zdolności oddziaływania na życie duchowe wiernych poprzez bezpośrednie doświadczenie obecności Boga, a także w jej funkcji edukacyjnej, poprzez którą słowa i rytuały liturgiczne przekazują fundamentalne prawdy wiary” (s. 199).

Powyższy cel opracowania został przez Autora zrealizowany w sposób satysfakcjonujący. W przemyślany sposób dążył on konsekwentnie do przybliżenia - w możliwie najszerszym zakresie - znaczenia liturgii dla Cerkwi prawosławnej w posłudze ewangelizacji. Jego analiza, dokonana w uniwersalnej perspektywie, zatem w kontekście współpracy międzywyznaniowej, potwierdziła, że dla Cerkwi prawosławnej bardzo ważną misją jest głoszenie całemu światu Dobrej Nowiny o zbawieniu. W refleksji Autora jest obecny zarys rozwoju myśli prawosławnej, także najważniejsze jej treści (s. 13). Pewnym brakiem jest pominięcie roli rodziny prawosławnej, która jest istotnym miejscem ewangelizacji w codzienności.

3. Baza źródłowa oraz metoda pracy

W celu rozwiązania podjętego w dysertacji problemu badawczego koniecznym stała się kwerenda niezbędnego materiału bibliograficznego oraz

zastosowanie w niej odpowiedniej metody. Bibliografia zebrana przez Doktoranta jest obszerna i wielojęzyczna. Zawiera ponad 315 publikacji naukowych. Jest zawarta na 22 stronach. Większość cytowanych prac pochodzi z ostatniego dwudziestolecia. Doktorant korzysta w swych analizach z najbardziej aktualnej wiedzy. Są to opracowania w j. polskim, białoruskim, rosyjskim, angielskim, niemieckim i włoskim. Bogaty zbiór źródeł i literatury przedmiotu świadczy o szczegółowej i solidnej kwerendzie oraz o dobrej orientacji Doktoranta w zakresie badanej problematyki.

Do podstawowych źródeł rozprawy należą: dokumenty Kościoła katolickiego, nauczanie ojców Kościoła i papieży na temat ewangelizacji. Inne teksty jako źródła właściwe, to teksty liturgiczne, dokumenty Kościołów prawosławnych oraz wypowiedzi ich zwierzchników. Wykorzystano także publikacje znaczących teologów prawosławnych, jak: Aleksander Schmemmann, Aleksander Mień, Ion Bria, Eric Tosi czy Henryk Paprocki oraz innych, którzy podejmowali refleksję nad pojęciem ewangelizacji w Cerkwi prawosławnej.

Mam pewne zastrzeżenie do rozmieszczenia w bibliografii materiału źródłowego, zwłaszcza dotyczącego nauczania Kościoła katolickiego (ss. 206-207). Są różne możliwości uporządkowania i przedstawienia w bibliografii materiałów źródłowych, dokumentów Kościoła, opracowań, literatury przedmiotu i pozostałych tekstów. Wydaje się, że dla przejrzystości korzystne byłoby uporządkowanie nauczania Kościoła katolickiego według następującej kolejności: dokumenty Soboru Watykańskiego II - chronologicznie najpierw konstytucje, a potem dekry - oraz nauczanie papieskie. Byłoby to zgodne z „wagą” poszczególnych pozycji bibliograficznych.

Oceniając metodologię rozprawy dostrzegam w niej dojrzały warsztat naukowy Doktoranta. Ks. Skomoroszko we wstępie zaprezentował przedmiot pracy. Jest nim relacja ewangelizacji i liturgii prawosławnej z pastoralnego punktu widzenia, zatem w perspektywie działalności chrześcijan prawosławnych, którzy są powołani do niesienia światu Dobrej Nowiny Chrystusa. Takie ujęcie domaga się właściwej metody. Fundamentem dla metody stosowanej w teologii pastoralnej, są trzy elementy: poznanie rzeczywistości, w tym dotychczasowej praktyki Kościoła, ocena podejmowanych w niej działań, uwzględniająca naukę i tradycję chrześcijańską, oraz wnioski praktyczne, wynikające z wcześniejszej refleksji (s. 17).

W dysertacji skorzystano z pastoralnoteologicznej analizy materiałów źródłowych i opracowań. Celem analizy było wydobycie treści dotyczących komunikacji Ewangelii przy użyciu słów, przedmiotów, narzędzi i czynności.

Na tej podstawie została ukazana działalność ewangelizacyjna Cerkwi prawosławnej. Jej konfrontacja z praktykami ewangelizacyjnymi Kościoła katolickiego pokazała, że w obu denominacjach podobnie jest realizowane zbawcze posłannictwo chrześcijan. Wynikające z analiz wnioski praktyczne mogą posłużyć do wzbogacenia dzieła ewangelizacji prowadzonej przez Kościół katolicki w świecie oraz wskazania możliwości współpracy międzywyznaniowej na tym polu. Dla realizacji tego celu, poza metodą właściwą dla uprawiania teologii pastoralnej, w badaniu wykorzystano również metodę porównawczą (s. 18).

Doktorant umiejętnie wykorzystał wspomniane metody, także metodę historyczną, o której nie wspomniał we wstępie. A jej elementy są obecne w rozprawie, np. przy opisie historycznego wymiaru Cerkwi prawosławnej. Różnorodność zastosowanych metod uzasadnia interdyscyplinarność tych badań oraz potrzebę wieloaspektowego ujęcia tematu.

4. Struktura i wartość merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Andreja Skomoroszko obejmuje 221 stron wydruku komputerowego. Po stronie tytułowej (s. 1) jest zamieszczony spis treści (ss. 4-6), wykaz skrótów (s. 7) oraz streszczenia po polsku (s. 9) i angielsku (s. 10). Główny korpus rozprawy, poprzedzony wstępem (ss. 11-19), stanowią pięć rozdziałów (ss. 20-198). Poszczególne rozdziały liczą kolejno 37, 31, 42, 39 i 30 stron. Jest zachowana proporcja pomiędzy poszczególnymi rozdziałami. Główny korpus dysertacji zamyka zakończenie (ss. 199-204) oraz bibliografia (ss. 205-221).

Struktura pracy jest logiczna i kompletna. Odzwierciedla postępowanie badawcze. Zaproponowany układ rozprawy pozwolił Doktorantowi w sposób dokładny i logiczny opracować ewangelizacyjny wymiar liturgii prawosławnej. Autor we wstępie zawarł wszystkie konieczne elementy niezbędne do poprawnego wprowadzenia w podejmowaną problematykę badawczą. Wstęp zawiera określenie przedmiotu i celu badań, także charakterystykę źródeł i metod badań. Jest też zarysowana struktura i główne tezy rozprawy oraz zasygnalizowane zakończenie, w którym Autor zamierza przedstawić wnioski, wynikające z przeprowadzonych analiz.

W rozdziale pierwszym *Specyfika podejścia do dzieła ewangelizacji w wyznaniach chrześcijańskich*, (ss. 20-56), potraktowanym przez Autora jako część wstępna opracowania, ukazał on specyfikę podejścia do ewangelizacji w

różnych wyznaniach chrześcijańskich. Zaprezentował w nim szerokie rozumienie ewangelizacji w Kościele katolickim, koncepcję misyjności chrześcijaństwa w protestantyzmie oraz cechy charakterystyczne dla szerzenia wiary chrześcijańskiej w świecie przez prawosławie.

Rozdział drugi *Prawosławna teologia ewangelizacji w zarysie*, (ss. 57-87), Doktorant poświęcił ukazaniu teologicznych fundamentów ewangelizacyjnej działalności Kościoła prawosławnego. Zwrócił w nim uwagę na powołanie Kościoła do głoszenia Ewangelii, budowanie komunii kościelnej jako celu ewangelizacji oraz na różne sposoby przekazu Dobrej Nowiny w ramach prawosławnej tradycji teologicznej.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Centralne miejsce liturgii w ewangelizacyjnej działalności Kościoła*, (ss. 88-129), Autor ukazał rolę liturgii w działalności ewangelizacyjnej Kościoła prawosławnego. Ukazał eklezjotwórczy i eschatologiczny wymiar liturgii. Wskazał także na jej charakter formacyjny, czyli wewnętrzny dynamizm ewangelizacyjnego oddziaływania. Przybliżył również podstawowe formy kultu w prawosławiu oraz ich wpływ na kształtowanie życia chrześcijańskiego.

W czwartym rozdziale *Przekaz Ewangelii za pośrednictwem liturgii*, (ss. 130-168), Doktorant położył akcent na rolę liturgii w przekazie Dobrej Nowiny o zbawieniu. Ukazał różne formy jej przekazu. Są to: proklamacja słowa Bożego w celebracji Eucharystii, funkcja homilii, rola ikony w przekazie Ewangelii oraz piękno liturgii jako medium przekazu prawdy chrześcijańskiej. Została też przybliżona kwestia swoistej dyslokacji Ewangelii. Prawosławna „Liturgia po liturgii”, to kontynuacja ewangelizacji w życiu codziennym. Jej formy to przestrzeń internetowa, praca z młodzieżą oraz w różnych środowiskach, nie wyłączając środowisk więziennych.

Rozdział piąty *Perspektywy współpracy międzywyznaniowej w dziele ewangelizacji*, (ss. 169-198), został poświęcony wspólnym elementom w rozumieniu ewangelizacji przez katolików i prawosławnych oraz perspektywom współpracy ekumenicznej w tym obszarze. Ukazana została również rola liturgii jako zbawczej rzeczywistości, której celem jest zbliżenie do siebie chrześcijan należących do Kościoła katolickiego i Cerkwi prawosławnej i doprowadzenie do jedności eucharystycznej.

Struktura recenzowanej pracy jest przejrzysta i zrozumiała. Poszczególne rozdziały i wewnętrzne paragrafy służą pogłębionej analizie podjętych w nich problemów badawczych. Koncepcja planu pracy jest poprawna. Bardzo ważne są podsumowania na końcu każdego rozdziału.

Recenzowana rozprawa pod względem merytorycznym nie budzi istotnych zastrzeżeń. Posiada natomiast wiele zalet. Jedną z nich jest niewątpliwie fakt podjęcia i przybliżenia czytelnikowi - przez ks. Skomoroszko - tak ważnego i aktualnego tematu. Ponadto podjęty w nim problem został opracowany w sposób oryginalny i nowatorski. Wprawdzie nie jest on całkowicie obcy badaczom problemu, ale tu został opracowany w sposób fachowy przez ukazanie teologicznych podstaw działalności ewangelizacyjnej w prawosławiu oraz roli liturgii w tym procesie. Ważny jest akcent ekumeniczny tej dysertacji. Międzywyznaniowa współpraca w niesieniu Ewangelii światu przez Kościół katolicki i Cerkiew prawosławną, jest wolą Chrystusa, który założył jeden Kościół. Pragnieniem Chrystusa Zbawiciela jest, aby Jego wyznawcy, w historii podzieleni między sobą, dążyli do jedności, bo ta jest znakiem i warunkiem skutecznych działań ewangelizacyjnych i misji uświęcenia Kościoła wobec współczesnych ludzi.

Na podkreślenie zasługuje uwzględnienie przez Doktoranta literatury źródłowej, także literatury przedmiotu oraz wyników badań zarówno badaczy polskich, jak również białoruskich i rosyjskich. Doktorant wykazał tutaj dobrą orientację w zakresie badanej problematyki.

Rozprawa posiada również określoną wartość praktyczną. Wyniki badań mogą być źródłem informacji i stanowić pomoc dla teologów, liderów grup religijnych oraz osób zaangażowanych w życie wspólnoty kościelnej. Zawarte w rozprawie treści mogą przyczynić się do umocnienia dialogu między Kościołem katolickim a Cerkwią prawosławną w kontekście ewangelizacji. Ukazując bowiem znaczenie liturgii prawosławnej dla ewangelizacji, rozprawa podsuwa katolikom treści pomocne dla lepszego zrozumienia ducha panującego w siostrzanym Kościele oraz rozpoznania wspólnych elementów, łączących wschodnią i zachodnią tradycję chrześcijaństwa. W ten sposób daje też impuls do umacniania pozytywnych relacji między tymi wyznaniami chrześcijańskimi (s. 202).

Pozytywna ocena, dotycząca struktury oraz wartości merytorycznej rozprawy, wskazuje na rangę rozważań w niej zawartych. Szeroki zakres przeprowadzonych badań i uzyskanie wartościowych rezultatów, to nie tylko ogrom pracy Autora, ale także powód do jego naukowej satysfakcji.

5. Ocena formalna rozprawy

Rozprawa została napisana językiem precyzyjnym i naukowym, zgodnie z zasadami pisowni języka polskiego. Jest to język poprawny stylistycznie i komunikatywny. Pod względem formalnym praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Znaczącym jej walorem jest przejrzystość i czytelność narracji. Doktorant zachowuje też ciągłość logiczną przedstawianej myśli. Prawidłowo stosuje akapity. Każdy z nich ukazuje kolejny szczegółowy aspekt danej kwestii. Pewnym mankamentem są sformułowania zbyt ogólne, np. s. 46: „Od początku Kościoła prawosławne...” – czyli od kiedy? Niezbyt klarowne jest wyjaśnienie takich pojęć, jak: „kościół prawosławny” i „kościół wschodni”.

Autor rozprawy realizował określony temat według założeń planu tego opracowania. Spis treści jest klarowny. Pozwala widzieć całość opracowania w logicznym następstwie rozdziałów i paragrafów. Doktorant prezentuje w rozprawie dobrą umiejętność analizy źródeł i opracowań. Formułowane przez niego wnioski są zrozumiałe i przekonująco uargumentowane. Praca zyskałaby jednak na wartości, gdyby ks. Skomoroszko podjął w sposób bardziej zdecydowany dyskusję z autorami referowanych poglądów.

Nie budzi zastrzeżeń dobór źródeł. Jest on właściwy. A stanowią je nade wszystko dokumenty Kościoła, opracowania i literatura pomocnicza. Autor nie ustrzegł się jednak przy tym pewnych uchybień. Błędnie zapisał niektóre dokumenty Kościoła: np. s. 207 – jest „Dorminus”, a powinno być „Dominus”; jest „Nuntiandi” a powinno być „nuntiandi”, itd.). Nie zawsze tytuły prac są zapisywane kursywą. Natomiast w pracach zbiorowych, Autor nie podaje wszystkich stron danego artykułu. Ale wykaz bibliograficzny został sporządzony poprawnie.

Jeśli chodzi o redakcję przypisów to jest ona jednolita i poprawna. Przypisy zostały sporządzone w sposób prawidłowy. To świadczy o dobrym opanowaniu przez ks. Skomoroszko techniki pisania pracy naukowej.

Jako recenzent pragnę zwrócić uwagę na kwestię cytowania w monografii literatury obcojęzycznej. Autor podaje w tekście ich tłumaczenia na j. polski, nie podaje jednak ich tłumaczy. Doktorant z dużą starannością przygotował tekst rozprawy. Nie ustrzegł się drobnych błędów edytorskich; np. w przypisach dolnych brakuje wyrównania zapisu tekstu do prawego marginesu; niektóre fragmenty pracy zapisane są innym kolorem. Czyżby chodziło o zabieg: „kopiuj, wklej”? Zdarzają się też błędy literowe (np. s. 147 – jest „sparwy” a powinno być: „sprawy”, i ortograficzne np. s. 207 – „Łudź”). Te uchybienia i

niedociągnięcia nie wpływają negatywnie na wartość merytoryczną rozprawy doktorskiej.

6. Pytania do Autora rozprawy

Analiza dysertacji ks. Andreja Skomoroszko nie wykazała istotnych braków. Jednak dla poszerzenia niektórych jej punktów byłbym wdzięczny Autorowi za udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Na czym polega - w kontekście destrukcyjnych wpływów współczesnego świata - formacja ewangelizacyjna duchownych i świeckich w teologii prawosławnej? Jakie miejsce w tej formacji zajmuje liturgia?
2. Na jakie elementy ewangelizacyjne winna dziś zwrócić uwagę rodzina prawosławna w liturgii „domowego Kościoła”?
3. Wielkim problemem pastoralnym jest dzisiaj narastająca obojętność religijna ludzi młodych. Na co powinien – zdaniem Doktoranta – zwrócić uwagę Kościół prawosławny w ewangelizacji młodzieży na polu liturgicznym?

7. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Andreja Skomoroszko jest opracowaniem na właściwym poziomie naukowym. Doktorant wykazał się znajomością podjętego zagadnienia oraz umiejętnością samodzielnej analizy naukowej. Zasadność tej konstatacji nie osłabiają przedstawione wcześniej uwagi krytyczne. One winny być uwzględnione w przypadku druku dysertacji, do czego osobiście zachęcam.

Rozprawę doktorską ks. Andreja Skomoroszko oceniam pozytywnie. Odpowiada ona wymogom stawianym pracom doktorskim w oparciu o Ustawę *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z dnia 20 lipca 2018 roku (D.U. z 2023 roku, poz. 742, ze zm.). Wobec powyższego wnioskuję do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie o dopuszczenie ks. Andreja Skomoroszko do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, dnia 27 sierpnia 2024 r.

ks. Ireneusz Celary